

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตพื้นที่บางส่วนของแถบชายฝั่งทะเลตะวันออกในภาคใต้ของประเทศไทยเคยเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ ศูนย์กลางอำนาจการปกครองของท้องถิ่นและมีร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองของการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองอยู่แถบชายฝั่งทะเล แบ่งได้ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มไชยา อยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มนครศรีธรรมราช อยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มสทิงพระ อยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดสงขลา กับจังหวัดพัทลุง และกลุ่มปัตตานี-ยะลา อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานีกับจังหวัดยะลา แต่ละกลุ่มเป็นย่านสถานีการค้ากับชาวต่างประเทศ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2532, 10)

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันเคยเป็นศูนย์กลางอำนาจของกลุ่มสทิงพระ ตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้ อาณาเขตของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กำหนดตามแนวสันปันน้ำชายฝั่งทะเล ครอบคลุมในอาณาเขตพื้นที่ 3 จังหวัด คือ บางส่วนของจังหวัดนครศรีธรรมราช บางส่วนของจังหวัดสงขลา และจังหวัดพัทลุงทั้งหมด ลักษณะภูมิประเทศที่เด่นชัดในบริเวณนี้มีแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ คือ ทะเลสาบสงขลา มีทั้งแหล่งน้ำกร่อย น้ำจืด และน้ำเค็ม อาณาเขตของชุมชนกลุ่มสทิงพระในอดีตได้กระจายอยู่บริเวณฝั่งตะวันออก และฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา เป็นชุมชนที่มีการติดต่อกับต่างประเทศโดยทางทะเล จุดประสงค์หลักของชาวต่างประเทศที่เข้ามาเพื่อทำการค้า และเผยแพร่ศาสนา อีกทั้งบริเวณดังกล่าวมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏอยู่ในบริเวณนี้แสดงให้เห็นว่ายุคแรกมีความสัมพันธ์กับอินเดีย ซึ่งพบหลักฐานที่ล้ำค่าหา เป็นศาสนสถานที่ได้รับอิทธิพลคติศาสนาจากอินเดียโบราณ รวมถึงโบราณวัตถุ เช่น ศิวลึงค์ และแผ่นโยนิศิลา (ธราพงศ์ ศรีสุชาติ, 2526, 41)

จากการติดต่อกับอินเดียทำให้ได้รับอิทธิพลแบบแผนการปกครอง ในระยะแรก ๆ มีการปกครองแบบหัวหน้าชุมชน โดยการรับวัตถุประเภทเครื่องประดับ และเครื่องมือเครื่องใช้เข้ามาเพื่อเสริมฐานะของหัวหน้าชุมชนให้สูงขึ้น ซึ่งมีวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ในระบบความเชื่อ เช่น ลูกปัด หรือ ดวงตราประจำตัว เป็นต้น ในที่สุดสร้างรูปเคารพและศาสนสถานทำให้มีการกำหนดแหล่งหรือเขตศาสนสถานของชุมชนนั้น ๆ ผู้นำชุมชนเป็นผู้รู้หนังสือ มีโอกาสเรียนรู้ศิลปวิทยาการ เช่น พระภิกษุ พราหมณ์ บรรดานักปราชญ์ ราชบัณฑิต และนักบวชจากอินเดีย กลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาท

ในการนำระบบความเชื่อลัทธิต่าง ๆ จากอินเดียมาปรับแต่งให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม เช่น รูปแบบของดนตรี ศิลปวัตถุ ศาสนา พิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ เข้ามาผสมกัน อย่างกลมกลืนจนกลายเป็นรูปแบบใหม่ของสังคม การรวมกลุ่มของมนุษย์ในแต่ละกลุ่ม สมาชิกของกลุ่มรวมกันสร้างวัฒนธรรมของตนเอง เช่น ภาษา ศิลปะ และดนตรี (สุจิตต์ วงษ์เทศ , 2532, 14-15)

ดนตรีเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์แต่ละชุมชน ผู้คนใช้ดนตรีในแง่มุมที่ต่างกัน เช่น เพื่อสร้างความสนุกสนานตื่นเต้น และเพื่อเสริมสร้างจิตใจ ดังนั้น วัฒนธรรมดนตรีจึงเป็นมรดกทางปัญญาของคนรุ่นเก่าที่มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน วัฒนธรรมดนตรีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาหลายรูปแบบ ได้แก่ ดนตรีประกอบการแสดง เช่น ดนตรีหนังตะลุง และดนตรีโนรา ดนตรีประกอบพิธีกรรม เช่น ดนตรีกาหลอ เป็นต้น แต่ละรูปแบบของดนตรีที่มีการแสดงอยู่นั้น ส่วนใหญ่เน้นเสียงกลองเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับที่ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2524, 3) กล่าวถึงดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ไว้ว่า “เครื่องดนตรีของภาคใต้ส่วนมากจึงเป็นเครื่องดนตรีให้จังหวะประกอบคำขับร้องและท่าทางการเต้นรำมากกว่าจะใช้เป็นทำนองเพื่อสื่ออารมณ์”

กาหลอ เป็นวงดนตรีพื้นบ้านของภาคใต้มีรูปแบบการบรรเลงล้วน การประโคมกาหลอเป็นวัฒนธรรมดนตรีอย่างหนึ่งที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนภาคใต้และยึดถือกันมาตั้งแต่ในสมัย โบราณกาหลอใช้ประโคมประกอบพิธีกรรมทั้งในงานมงคลและอวมงคลถือว่าเป็นการประโคม ที่ขลังและศักดิ์สิทธิ์กว่าการประโคมดนตรีชนิดอื่น ๆ สำหรับดนตรีกาหลอนี้มีการประโคมอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบันและยังปรากฏอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาด้วย

คณะดนตรีกาหลอประกอบด้วยเครื่องดนตรี 3 ชนิด คือ ปี่ฮ้อ ทน และฆ้อง รูปแบบของการประโคมดนตรีกาหลอมีลักษณะสำคัญ คือ ปี่ฮ้อ ทำหน้าที่ดำเนินทำนองสื่อสารความหมายเป็นคาถาและพรรณนาความ ฆ้องทำหน้าที่ตีให้เสียงควบคุมจังหวะหลักของการบรรเลง ส่วนทนทำหน้าที่ตีเป็นกระสวนจังหวะที่แตกต่างกันไปในแต่ละบทเพลง ความไพเราะและลักษณะเด่นของดนตรีกาหลอ คือ การทำหน้าที่ของทนเพราะเป็นตัวกำหนดความสั้นและความยาวของเพลงแต่ละเพลง ทำหน้าที่ส่งสัญญาณเริ่มต้นบทเพลงและจบบทเพลงสมาชิกในคณะได้ทราบ โดยมีผู้ทำหน้าที่ตีกระสวนจังหวะทนในดนตรีกาหลอมีจำนวน 2 คน ต่างก็ตีกระสวนจังหวะทนส่ง-รับ ซึ่งกันและกัน ผู้วิจัยมีความสนใจการดำเนินกระสวนจังหวะของทน จึงกำหนดหัวข้อเรื่อง การวิเคราะห์กระสวนจังหวะทนของดนตรีกาหลอในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปใช้ในวงการศึกษาดนตรีพื้นบ้าน และเป็นข้อมูลในการส่งเสริมพัฒนาดนตรีกาหลอต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของดนตรีกาหลอ
- 1.2.2 เพื่อศึกษาโครงสร้างทางกายภาพเครื่องดนตรีในคณะดนตรีกาหลอ
- 1.2.3. เพื่อศึกษาการเรียกชื่อจังหวัดย่อยของกระสวนจังหวัดนในคณะดนตรีกาหลอ
- 1.2.4. เพื่อวิเคราะห์กระสวนจังหวัดนของคณะดนตรีกาหลอ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

- 1.3.1. การศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะคณะดนตรีกาหลอในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- 1.3.2. คณะกาหลอที่ศึกษากำหนดเพื่อการศึกษาในรูปแบบกระสวนจังหวัดนในคณะดนตรีกาหลอ จำนวน 5 คณะ คือ คณะโล๊ะยาว คณะนายนำ ณ วาโย คณะนายเจียน สาสุธรรม คณะนายชุมพัน ทองหอม และคณะตาทหลวงคง เท่านั้น

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์กระสวนจังหวัดนของคณะดนตรีกาหลอในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนในการศึกษาวิจัย 3 ขั้นตอน คือ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการดังต่อไปนี้

1.4.1. การเก็บข้อมูล

ข้อมูลในงานวิจัยนี้ ได้จากข้อมูลเอกสารต่าง ๆ และข้อมูลภาคสนามประกอบด้วยข้อมูลที่เป็นบริบทของคณะดนตรีกาหลอ เนื้อร้องเพลงกาหลอ รูปแบบการตีกระสวนจังหวัดน การเรียกชื่อจังหวัดย่อยของแต่ละกระสวนจังหวัดน และ บทบาทของคณะดนตรีกาหลอ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมดังนี้

1.4.2 การรวบรวมข้อมูลเอกสาร

ผู้วิจัยค้นคว้าเอกสาร หนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลที่ได้มาจัดแบ่งหมวดหมู่ในเรื่อง สถาปัตยกรรมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ บทบาทของคณะดนตรีกาหลอและวัฒนธรรมด้านศิลปการแสดง และวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1.4.3 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านดนตรี กาหลอของคณะต่าง ๆ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2546 จนถึงเดือนมีนาคม 2548 ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1.4.3.1 สำรวจคณะดนตรีกาหลอและรายชื่อบุคคลที่ต้องการสัมภาษณ์

1.4.3.2 เตรียมหัวข้อที่จะสัมภาษณ์และในการศึกษาโครงสร้างทางกายภาพของ เครื่องดนตรีในคณะดนตรีกาหลอ ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการวัดโครงสร้างของเครื่องดนตรีกาหลอที่คณะ กาหลอใช้ประ โคมจริง ๆ

1.4.3.3 เตรียมอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ เทปบันทึกเสียง ม้วนเทป และ อุปกรณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.4.3.4 นัดหมายบุคคลที่ต้องการสัมภาษณ์

1.4.3.5 สัมภาษณ์แต่ละบุคคล

1.4.3.6 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่

1.4.3.7 วิเคราะห์ข้อมูล

1.4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์กระสวนจังหวัดหนองคาย โดยนำบทเพลงกาหลอทั้ง 42 เพลง ที่บันทึกเทปจาก ภาคสนามมาบันทึกเป็น โน้ตสากล โดยนำโน้ตกระสวนจังหวัดหนองคายที่ได้มาวิเคราะห์กระสวนจังหวัดหนองคาย ที่ใช้ในแต่ละเพลงอย่างละเอียด โดยกำหนดหัวข้อในการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

1.4.4.1 กระสวนจังหวัดหนองคายเพลงประเภทคาลา

(1) กระสวนจังหวัดหนองคายที่เหมือนกัน

(2) กระสวนจังหวัดหนองคายที่แตกต่างกัน

1.4.4.2 กระสวนจังหวัดหนองคายเพลงประเภทพรรณนาความ

(1) กระสวนจังหวัดหนองคายที่เหมือนกัน

(2) กระสวนจังหวัดหนองคายที่แตกต่างกัน

1.4.4.3 เปรียบเทียบกระสวนจังหวัดหนองคายเพลงประเภทคาลากับเพลงประเภท

พรรณนาความ

(1) กระสวนจังหวัดหนองคายที่เหมือนกัน

(2) กระสวนจังหวัดหนองคายที่แตกต่างกัน

1.4.5 การเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลในส่วนต่าง ๆ มาตรวจสอบเพื่อวิเคราะห์ สรุปผล และเสนอผลการวิจัย ด้วยการนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนาความ จำแนกตามวัตถุประสงค์

1.5 ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์กระสวนจังหวัดหนองคายของดนตรีกาหลอในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาครั้งนี้ผู้วิจัยได้พบข้อจำกัดของการวิจัย 2 ประเด็น ดังนี้

1.5.1 ข้อมูลเอกสาร พบว่าเรื่องราวของดนตรีกาหลอที่ปรากฏอยู่มีกล่าวถึงเพียงตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม และชื่อเพลงแต่ไม่มีเรื่องของดนตรีนอกจากนี้มีผลงานวิจัยเพียง 2 เรื่องเท่านั้น ทั้งนี้เพราะบทบาทดนตรีกาหลอมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา สถานที่และพิธีกรรมของการประโคมในแต่ละครั้ง

1.5.2 ข้อมูลภาคสนาม พบว่านักดนตรีกาหลอส่วนใหญ่อยู่ช่วงวัยชรามีการหลงลืมทำนองเพลงและจังหวะทวน ไม่มีกำลังพอที่ประโคมได้เวลานาน ประเพณีการประโคมของบางคณะต้องประโคมในงานศพเท่านั้น นักดนตรีกาหลอแต่ละคนแยกไปทำงานเลี้ยงชีพต่างถิ่นทำให้การร่วมตัวกันลำบาก จากข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ข้อมูลขาดตกบกพร่องไปบ้าง

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.6.1 การบันทึกกระสวนจังหวัดหนองคายที่เกี่ยวข้องกับดนตรีกาหลอ ผู้วิจัยบันทึกด้วยระบบโน้ตสากล

1.6.2 การบันทึกกระสวนจังหวัดหนองคายบันทึกเฉพาะการตีกระสวนจังหวัดของแม่ทวนเท่านั้น

1.6.3 การเรียกชื่อของจังหวัดย่อยแต่ละกระสวนจังหวัดหนองคายได้กำกับชื่อไว้ข้างใต้แต่ละตัวของจังหวัดย่อย

1.6.4 เนื้อร้องของเพลงกาหลอเขียนตามการออกเสียงภาษาปักษ์ใต้

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

กระสวนจังหวัด หมายถึง รูปแบบของจังหวัด 1 จังหวัด จะประกอบไปด้วยจังหวัดย่อย ๆ หลายจังหวัดรวมกัน

กาหลอ หมายถึง ดนตรีพื้นบ้านประเภทเครื่องประโคมเก่าแก่ของภาคใต้ เดิมใช้ประโคมในงานศพ งานบวช งานสงกรานต์ และงานบุญต่าง ๆ แต่ปัจจุบันประโคมในงานศพเท่านั้น

ครุหมอกาหลอ หมายถึง ครูดั้นของกาหลอและบรรพบุรุษกาหลอที่ล่วงลับไปแล้วแต่
วิญญาณยังผูกพันอยู่กับลูกหลาน สามารถเชิญมาเข้าทรงได้

แฉงปี หมายถึง แผ่นวงกลมหรือวงรีสำหรับสอดใส่ลิ้นปีเพื่อช่วยรองรับริมฝีปากนักปี
ทำด้วยเปลือกหอยหรือแผ่นพลาสติก

ทน หมายถึง กลองชนิดหนึ่งหุ้มหนัง 2 ด้าน เร่งหนังด้วยหวายหรือเชือกอื่น ๆ ใช้ตีด้วย
ไม้ธนู ๆ ประเภทเดียวกับกลองมลายู ใช้ประสมวงในวงกาหลอ วงดนตรีประกอบการต่อสู้ป้องกันตัว
เรียกว่า ปันเดกาหรือสึละ เวลาเล่นใช้ 2 ลูก เรียกว่า แม่ทน และลูกทน

ที่สิบสอง หมายถึง อาหารสำหรับเป็นเครื่องเช่นครุหมอกาหลอ (ถินใต้) ประกอบด้วย
อาหารคาวหวาน และผลไม้รวม 12 อย่างไม่ซ้ำกัน การจัดที่สิบสองอาจแตกต่างกันไปบ้างบางครั้งมี
ยำหยวก ยำหัวปลี ข้าว แกง น้ำ ขนมน ข้าวเหนียว และผลไม้ เป็นต้น ข้าวสิบสองก็เรียก

ท้ายทน หมายถึง พื้นที่ความกว้างด้านเล็กของหุ่นกลองที่หุ้มหนังกลองสำหรับตีด้วย
ไม้หรือมือ

บอปี หมายถึง ส่วนที่ใช้เปิด-ปิดเพื่อให้เปลี่ยนระดับเสียง หรือเลาปีในภาษากลาง มี
ลักษณะเป็นทรงกรวยกลมเพื่อให้เปลี่ยนระดับเสียง มีทั้งหมด 7 รู ประกอบด้วย รูด้านบน 6 รู รูค้ำซึ่ง
อยู่ด้านล่าง 1 รู หรือ เลาปีในภาษากลาง

เบิกปากปี หมายถึง พิธีกรรมของดนตรีกาหลอ กระทำก่อนการประโคมโดยหงาย
ลำโพง(ฮ้อปี)ขึ้น เทเหล้าลงในลำโพง (ปากปี) จุดเทียน วางหมาก เงิน ตั้งพิธีบริกรรมคาถา จากนั้นวาง
ปีบนที่ครุ นำทน (กลอง) เขียนยันต์หน้าด้านหน้า บริกรรมคาถา ใช้ไม้ตี 3 ครั้ง เรียกว่า ตีกลองหวัน(ตี
กลองสวรรค์) ถิ่นฆ้องและทนอีกลูกหนึ่งอย่างละ 3 ครั้ง เพื่อให้เทพยดารับรู้ว่าจะมีการประโคมกา
หลอ

ประ โคม หมายถึง การบรรเลงดนตรีเพื่อเป็นสัญญาณในพิธีบางอย่าง เพื่อสักการะบูชา
หรือยกย่อง เป็นต้น

ปีฮ้อ หมายถึง ปีที่ใช้เป่าในวงดนตรีกาหลอ หรือวงสึละเพื่อเลียนเสียงพุด
ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ พวดปี บอปี และลำโพงปี

พวดปี หมายถึง ส่วนปากสำหรับเป่าให้เกิดเสียง หรือลิ้นปีที่ทำด้วยใบตาลซ้อนกัน
4-6 ชั้น ตัดเป็นรูปโค้งผูกติดกับท่อนเหล็ก หรือทองเหลืองมีลักษณะกลมเล็ก

แม่ทน หมายถึง กลองที่ใช้ทำหน้าที่ตีเป็นตัวยั้งจังหวะในการประโคม

ลูกทน หมายถึง กลองที่ใช้ทำหน้าที่ตีเป็นตัวสอดแทรกจังหวะในการประโคม

ลำโพงปี หมายถึง ส่วนปลายของปีฮ้อมีลักษณะกลิ้งกลวง และผายออก ต่อเข้ากับ
ส่วนท้ายของบอปี ด้านนอกของลำโพงผูกมัดด้วยด้ายสีขาวหรือสีแดง

หน้าท่น หมายถึง พื้นที่ความกว้างด้านใหญ่ของหุ่นกลองที่หุ้มหนังกลองสำหรับตีด้วย
ไม้และมือ

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.ทำให้ทราบบทบาทของดนตรีกาหลอ
- 2.ทำให้ทราบโครงสร้างทางกายภาพเครื่องดนตรีในขณะดนตรีกาหลอ
- 3.ทำให้ทราบการเรียกชื่อจังหวะย่อยของกระสวนจังหวะท่นในขณะดนตรีกาหลอ
- 4.ทำให้ทราบรูปแบบกระสวนจังหวะท่นในการประ โคมดนตรีกาหลอ
- 5.เป็นแนวทางในการศึกษาดนตรีพื้นบ้านภาคใต้

